

Г.В. КОРНЮШ, аспірантка ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, Харків

СПІВЗВУЧНІСТЬ ІДЕЙ М. М. ЛАНГЕ ІЗ СУЧАСНИМИ ПОСТУЛАТАМИ ПРО УНІВЕРСАЛЬНІСТЬ У ВИЩІЙ ОСВІТІ

Представлена стаття аналізує та актуалізує погляди М. М. Ланге на структурування університетських факультетів й перелік предметів, обов'язкових для засвоєння студентами усіх спеціальностей, що набувають своєї актуальності в умовах підвищеної уваги до концепту «універсальності» як характерної риси успішного випускника вишу.

Ключові слова: М. М. Ланге, вища освіта, система університетських факультетів, універсальність, студент.

Вступ. Складний процес реформування сучасної української освіти неможливий без урахування вже напрацьованого вітчизняного та зарубіжного педагогічного досвіду. У Національній доктрині розвитку освіти визначено, що навчально-виховний процес має здійснюватися в органічному поєднанні з історією і народними традиціями, збереженні та збагаченні культури українського народу. Саме тому важливого значення набувають вивчення, аналіз, узагальнення й, особливо, актуалізація та творче використання досвіду тих небайдужих до освітніх процесів України кінця ХІХ – початку ХХ ст., які зробили вагомий внесок у розвиток вітчизняної педагогічної думки.

Важливе місце серед таких освітян та науковців належить представникам одеської науково-педагогічної школи, котрі займали активну позицію в навчально-виховному й науково-дослідному процесах, здійснювали значний вплив на суспільний розвиток, організацію просвіти та популяризацію наукових знань. Гідне місце в плеяді видатних представників одеської науково-педагогічної школи ХІХ – ХХ століть посідає Миколі Миколайовичу Ланге, професору Новоросійського університету, який переймався проблемами просвіти регіону й сприяв удосконаленню й оновленню освітнього простору Південної України.

© Г.В. Корнюш. 2013

Активна громадсько-педагогічна діяльність М. М. Ланге була спрямована на вирішення проблем й реформування початкової, середньої, позашкільної та вищої освіти. Так, за часів свого професорування М. М. Ланге виступив із критикою тодішньої системи факультетів Новоросійського університету (друга половина XIX – початок XX ст.). Він був невдоволений жорстким й не завжди правильним розподілом предметів у межах факультетів, що негативно позначалося на якості підготовки молодих фахівців, на формуванні всестороннього наукового світогляду студентів, тобто їхньої універсальності – у даному контексті характеристики успішного молодого спеціаліста, який володіє комплексом релевантних наукових знань й практичних умінь та навичок. І в наш час серед найвагоміших завдань освіти особливе значення має проблема якісної підготовки молодих спеціалістів різних галузей у межах вищих навчальних закладів. Адже саме від того, наскільки універсально, всебічно підготовленим є молодий фахівець, залежить його успіх на ринку праці.

Незважаючи на актуальність поглядів М. М. Ланге на дану проблему, його ідеї щодо устрою університетських факультетів як передумови формування наукових знань ще не були вивчені й проаналізовані, що й зумовило вибір даної теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень та літератури. Дане дослідження має компаративний характер, а тому поєднує в собі звернення до праць ключової персоналії представленого дослідження – М. М. Ланге, та його сучасника і учня М. І. Гордієвського, а також апелювання до сучасних студій, присвячених вивченню концепту універсальності як якості успішних молодих фахівців. Працюючи з літературою з даної проблематики, варто зазначити, що феномен універсальності, перш за все, розглядається ученими як соціальна характеристика, формування якої відбувається в рамках процесу становлення особистості. Концепт універсальності у своїх працях досліджували Л. Виготський, А. Леонтьєв, А. Маслоу та інш. Оскільки в контексті запропонованого дослідження ми аналізуватимемо роль університетів та факультетських систем в процесі формування універсальної особистості, то за доцільне вважаємо спиратися на праці науковців, які зосереджували свою увагу довкола проблем та протиріч розвитку вищої освіти, а також існуючих

моделей університетської освіти. До них варто віднести В. Гумбольдта, Дж. Ньюмена, К. Ясперса, Р. Хатчінса, С. І. Гессена, К. Керра. Серед вітчизняних дослідників даної проблематики відзначаємо М. Полякова, В. Андрущенко, В. Бакірова, Н. Дудку, О. А. Акімову.

Мета дослідження, постановка проблеми. Дана стаття має на меті відображення поглядів М. М. Ланге на систему університетських факультетів й предметів, що викладалися студентам різних спеціальностей Новоросійського університету другої половини ХІХ – початку ХХ ст., та обґрунтування спорідненості ідей професора із актуальною нині концепцією про універсальність у вищій освіті.

Матеріали дослідження. Микола Миколайович Ланге (1858-1921), видатний професор Новоросійського університету, присвятив багато років викладацькій справі й завжди був небайдужим до проблем просвіти. Так, він гостро відчував необхідність оновлення сучасного йому освітнього простору періоду кінця ХІХ – початку ХХ ст. Одним з питань, якими переймався науковець, було його невдоволення тогочасною системою університетських факультетів, які існували ізольовано один від одного. Так, у праці «Єдність університету і система факультетів» М. М. Ланге виступав із дескриптивним аналізом критичного характеру існуючої на той час системи розмежування університетських факультетів.

Перш за все, професора хвилював той факт, що студенти, прикріплені до одного з факультетів (історико-філологічного, фізико-математичного, юридичного чи медичного), мали невідступно виконувати навчальний план факультету, тим самим позбавляючись можливості відвідувати предмети, які викладалися студентам інших спеціальностей, проте які б змогли розширити світогляд й доповнити наукові уявлення студентів, яким не читали даний курс через негнучку факультетську систему. По-друге, М. М. Ланге наголошував, що часто предмети, які викладалися в межах одного факультету, не були спорідненими. Так, наприклад, професор звертав увагу на деяку несумісність дескриптивного природознавства й математичних наук, які, втім, викладалися в межах одного факультету. Більш того, вчений вбачав схожість й необхідність комплексного представлення деяких предметів, які на той час презентувалися студентам різних факультетів, що

спричинювало втрату зв'язків між близькими науками. До таких предметів М. М. Ланге відносив логіку, яка читалася студентам історико-філологічного факультету, і математику, яку викладали слухачам фізико-математичного факультету. Дійсно, спорідненість цих наук є очевидною, втім за часів професорування М. М. Ланге вони викладалися ізольовано в межах окремих факультетів. Ще одним недоліком тодішнього університетського устрою професор визначав неможливість студентів, які бажали бути присутніми на лекціях з предметів іншої спеціальності, їх відвідувати через територіальну віддаленість факультетських будівель.

Аналізуючи університетський устрій, М. М. Ланге звертався до класичних концепцій університетської організації, апелювання до яких і нині є вкрай актуальним в умовах поширення ідей про формування «універсальності» як характеристики успішного випускника вишу. М. М. Ланге порівнював французьку (наполеонівську) й німецьку концепції. Він припускав, що тогочасні вітчизняні університети тяжіли до французької системи організації факультетів. Утім, сам професор більш прихильно ставився до німецької (гумбольдівської) концепції. Сучасна педагогічна думка також вивчає ці феномени класичних концепцій університетів й розглядає їх з точок зору різних актуальних питань навчання та виховання. Так, однією з проблем, в рамках якої доцільно звертатися до представлених вище концепцій університетського устрою й поглядів М. М. Ланге стосовно них, є завдання вишів формувати в студентів так звану «універсальність» як головну рису всебічно розвинутого й усесторонньо освіченого випускника, молодого професіонала. Наприклад, сучасний український науковець О. А. Акімова, яка вивчає концепт «універсальності» у вищій освіті, подібно до професора М. М. Ланге, виділила певну низку недоліків університетів французької концепції: такі виші на рівні з іншими закладами освіти усіх рівнів підпорядковувалися державному контролю, що, у свою чергу, призводило до зміщення акцентів у програмах підготовки на «корисних» предметах, засвоєння яких давало змогу стати фахівцем у конкретній галузі. Відповідно, університети даної моделі не могли повною мірою забезпечити формування універсальності як соціальної характеристики випускника, адже у своїй діяльності керувалися принципом вузької спеціалізації [1, с. 12]. Перевагою ж

німецької моделі університету є спрямування навчання на отримання всебічного наукового знання, що в порівнянні із французькою концепцією є більш сприятливим як для розвитку студента й формування універсальності, так і прогресу науки взагалі.

Вагомим висновком спостережень М. М. Ланге щодо організації викладання в Новоросійському університеті було невдоволення професора з приводу підготовки майбутніх учителів, спричинене тогочасним розподілом факультетів і предметів. Наприклад, студенти-математики, навчаючись на фізико-математичному факультеті, були повністю позбавлені можливості повноцінної професійної підготовки, адже їм взагалі не викладали психологію та педагогіку з причини віддаленості психологічних й педагогічних наук від предметів факультетського спрямування. Показовим є те, що М. М. Ланге вважав таких учителів «недостатніми педагогами» [5, с. 19], незважаючи навіть на той факт, що вони досконало засвоїли повний цикл предметів своєї спеціальності. Аналізуючи цю проблему, можемо стверджувати, що критика системи університетських факультетів була обґрунтованою, адже такий устрій аж ніяк не сприяв формуванню в студентів універсальності. Більш того, такі педагогічні науки як дидактика та історія педагогіки взагалі не викладалися до М. М. Ланге, а загальна педагогіка на той час вивчалася в межах філософських дисциплін. За свідченням його учня М. І. Гордієвського [3], М. М. Ланге з власної ініціативи розробив та читав ці два курси, що яскраво доводить захоплення професора справами шкіл усіх рівнів (початкової, середньої та вищої), адже він прагнув підготувати методично озброєних учителів.

М. М. Ланге бачив вирішенням завдання якісної підготовки молодих спеціалістів виділення наряду із вузькоспеціалізованими факультетами одного *загального наукового факультету* (цю ідею професор запозичив із німецької моделі університетського устрою), що об'єднував би всі теоретичні науки (математику, історію, філософію, філологію тощо), надаючи можливість кожному зі студентів самостійно обирати комбінацію з будь-яких наук, представлених на цьому факультеті. Так, майбутні шкільні вчителі математики, обравши предметами свого навчання, окрім спеціальних дисциплін, ще й педагогіку та психологію, мали б змогу здобути всесторонню, універсальну, повноцінну освіту, яка

б повністю відповідала їхньому фаху. Окрім того, такий факультет забезпечив би побудову необхідних міжпредметних зв'язків (визначальної умови освіти сьогодення), що сприяло б формуванню в студентів структурованих наукових знань. У наш час навчально-виховний процес у школах та вишах побудований з урахуванням зв'язків між науками, що є вкрай сприятливим під час становлення наукового світогляду учнів та студентів. Свого часу В. І. Вернадський також звертав увагу на необхідність формування комплексного наукового уявлення та зазначав: «Зростання наукового знання швидко стирає межі між різними науками. Ми усе більше спеціалізуємось не з наук, а з проблем. Це дозволяє, з одного боку, значно заглибитися в досліджуване явище, а з іншого – розширити його огляд з усіх точок зору.» [2].

Підкреслимо, що М. М. Ланге справедливо стверджував, що діяльність багатьох видатних учених стала можливою лише завдяки існуванню загальнонаукового факультету, який дозволяв об'єднання різних спеціальностей перехід від наук одного факультету до предметів викладання іншого. Професор у якості приклада наводить прізвища Вундта, який спершу був фізіологом, а згодом професором філософії, Фехнера, який був спеціалістом з фізики, а потім працював як психолог тощо.

Очевидним є те, що загальнонауковий факультет в університетах німецької концепції сприяв формуванню універсальних наукових знань. Заснування такого факультету було б вкрай важливим для розвитку наукових уявлень студентства й наукової думки взагалі на той час у Новоросійському університеті, проте М. М. Ланге розумів складність оновлення існуючого устрою й визнавав необхідність детального обміркування можливих шляхів змін, адже це потребувало обережного втілення його задуму в життя. Так, професор пропонував почати з розроблення нових наукових планів, які б дозволили бажаним вивчати наукові дисципліни, що належали до різних факультетів, а також пропонував організувати загальні засідання для обміну між викладачами різних дисциплін й планування спільних наукових проектів та завдань, щоб згодом виділити можливі перспективи створення загальнонаукового факультету.

Результати дослідження. У даній статті розкрито погляди М. М. Ланге на систему університетських факультетів й предметів, що викладалися студентам різних спеціальностей Новоросійського університету другої половини ХІХ – початку ХХ ст. Детально схарактеризовано та обґрунтовано ідеї професора у спорідненості із актуальною нині концепцією про універсальність у вищій освіті. Вищевикладене у статті свідчить про актуальність поглядів М. М. Ланге на сучасному етапі розвитку українського освітнього простору, коли набувають особливої значущості питання вдосконалення вітчизняної освітньої системи відповідно до світових вимог.

Висновки. Результати нашого дослідження дозволяють стверджувати, що М. М. Ланге гостро переймався проблемами оновлення та удосконалення освітнього простору другої половини ХІХ – початку ХХ ст. Південноукраїнського регіону. Йому не був байдужим стан викладання в Новоросійському університеті, де він був одним з найпрогресивніших професорів.

З'ясовано, що особливу увагу М. М. Ланге привертала тодішня структура університетських факультетів зазначеного вище вишу. У праці професора «Єдність університету і система факультетів» критично аналізується система факультетів університету й розподілу предметів в їхніх межах. М. М. Ланге вважав, що існуючий поділ був штучним, адже порушував очевидні міжпредметні зв'язки, необхідні для формування в студентів повноцінної цілісної наукової картини. Ще один недолік тодішньої системи жорсткого поділу факультетів і спеціальностей професор вбачав у неможливості студентів вивчати предмети, які належали до іншого факультету, проте були необхідними для майбутньої професії. Вирішенням проблеми нераціонального розподілу факультетів учений вважав створення загальнонаукового факультету, де б викладалися теоретичні науки для студентів будь-яких спеціальностей, забезпечуючи їх повноцінним комплексом універсальних знань.

Розглядаючи ідеї М. М. Ланге через призму сучасних освітянських проблем і завдань, ми дійшли висновку про спорідненість поглядів професора на систему розподілу сучасних йому університетських факультетів та предметів викладання із актуальним нині концептом універсальності у вищій освіті. Використовуючи цей термін, ми можемо

стверджувати, що М. М. Ланге критикував тодішню факультетську систему через те, що вона не забезпечувала формування повної компетентності молодих фахівців та науковців, а отже, й не сприяла формуванню в них універсальності. Це означає, що випускник вишу, щоб вважатися успішним на ринку праці чи науковій середі, має здобути не тільки комплекс знань зі спеціальності, а й сформувані універсальне наукове знання у всіх його міждисциплінарних зв'язках. Така аксіома успішності молодого фахівця завдяки його універсальності є повсякчас вірною: і за часи професорування М. М. Ланге, і нині, в пору розбудови освітнього простору незалежної України.

Список літератури: 1. *Акімова О.А.* Університет як потенційне втілення універсальності у вищій освіті / О.А. Акімова // ВІСНИК НТУУ-КПІ. – Серія «Філософія. Психологія. Педагогіка». – Вип. 2. 2011. – С. 11–15. 2. *Вернадский В.И.* Научная мысль как планетное явление / В.И. Вернадский. – М: Наука, 1991. – 271с. 3. *Гордієвський М.І.* Наукова й громадсько-педагогічна діяльність професора М. М. Ланге / М.І. Гордієвський // Зап. Одеськ. наук. при ВУАН т-ва. 1930. – Секція пед. – № 1. – С. 1–48. 4. *Курило Л.Ф.* Еволюція педагогічного процесу в системі університетської освіти України (XIX – початку XX ст.) / Л.Ф. Курило // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. – Серія «Історичні науки». – Вип. 4: На пошану професора А.О. Копилова. – С. 208–225. 5. *Ланге Н.Н.* Единство университета и система факультетов / Н.Н. Ланге // Высшая школа: Бюллетень Одесского Сквиуза. – 1919. – № 1 (июль). – С. 18–20.

Надійшла до редколегії 14.10.2013

УДК 378.4:005.6(477)

Співзвучність ідей М. М. Ланге із сучасними постулатами про універсальність у вищій освіті / Г.В. Корнюш // Вісник НТУ «ХПІ». Серія: Інноваційні дослідження у наукових роботах студентів.– Х.: НТУ «ХПІ». – № 55 (1028). – С. 154–161. – Бібліогр.: 5 назв.

Данная статья анализирует и актуализирует взгляды Н. Н. Ланге на структуру университетских факультетов и перечень предметов, необходимых для усвоения студентами всех специальностей, которые в настоящее время становятся все более важными в условиях повышенного внимания к концепту «универсальности» как характеристики успешного выпускника высшего учебного заведения.

Ключевые слова: Николай Ланге, высшее образование, система университетских факультетов, универсальность, студент.

The present article analyses and actualises the ideas of Mykola Lange concerning the structure of university departments and the list of subjects necessary for the students of all specialisations that are presently becoming topical due to the growing attention to the concept of “universality” as a characteristic feature of a successful university graduate.

Key words: Mykola Lange, higher education, system of university departments, universality, student.